

Ten eerste: Ons inzicht kan tekort schieten, zodat we 't wel opecht meenden, maar ons vergisten in ons eigen bedoelen, en daarom van schieren zelf gevoelen, dat we ons woord geen gestand mogen doen.

Ten tweede: Onze macht kan falen, zodat we ons woord geen gestand kunnen doen.

En ten derde: Bij ons kan boosheid en bedrog in het spel zijn, zodat we ons woord geen gestand willen doen.

Dat men zoo dikwijls op het duurst bezworen woord van een mensch niet af kan gaan, en bedrogen uitkomt, ligt aan 's menschen blindheid, 's menschen onmacht of 's menschen onwil.

Dit gedrag falen en teken van 't men schelijk woord brengt in ons te weeg, dat ook het geloof aan de trouw van 't woord onzes Gods zoo licht in ons wankelt. Vriendelijk flusterend waar scouwden saten ons dan in ons hart, om toch vooral ook op de beloften van onzen God niet al te vast te hopen te bouwen. We zien 't immers aan anderen, we merken 't gedurig in ons zelf, hoe vaak, hoe licht 't gegeven woord op teleurstelling uitloopt. En zoo breekt een onheilgeest geest het geloof aan de trouw van Gods beloften in ons af. Dit bluscht dan in ons den moed; dit dooft in ons de geestdrift; en bij hoeveel heeft in benarde en bange omstandigheden die schijnbaar vriendelijke, maar zoo in boos bedoelde inblating van satan niet to wanhoop en vertwijfeling geleid.

Tegen die inblazing van den boosen geest nu, inspireert de Heilige Geest aan den psalmist de vlak hietgevoelende beelden van Gods onwankelbare trouw en den jabelang des geloofs over zijn onkreukbare waarheid.

In den Heere onzen God kan het niet falen aan inzicht, doorzicht en kennis. De Almachtige kan door geen onmacht in het nakomen van zijn woord belemmerd worden. En alle omme, alle leugen, alle bedrog is in Gods beloften vanzelf uitgeleiden. God de Heere is doorzichtig in waarheid tot op den diepsten bodem van zijn Wezen. Zijn woord is met de volstrekte waarheid eensgezind. In al wat God spreekt, belooft of toezegt, is rotsvaste waarheid.

„Goda waarheid is tot de bovenste wolken.“ „Ja de hemelen zelf heeft God zijn waarheid bevestigd.“ „Gedietierheid en waarheid gaan voor zijn aanschijn heen.“ „De waarheid des Heeren is tot in der eeuwigheid.“ En zoo nu zingt de psalmist het ook hier uit: „Nou, Gods beloften kunnen en zullen nooit falen, felen of teleurstellen, eer integendeel is de waarheid van Gods belofte en zoo vast en onwankelbaar, dat we in de trouw van Gods beloften geborgen en veilig zijn, want de waarheid van God is ons ten rond en ten heukelaar.“

Ze dekt ons tegen elke aanval van den vijand, ze maakt ons voor elk giftig pijlschoot van den vijand onzer ziele onkwetsbaar; en ze is ons tegelijk een wapen in de hand, waarmee we ons tegen den vijand Gods, die altoos tevens de vijand onzer ziele is, kunnen verweren.

Dit is geloofstaal.

Immers de ervaring schijnt zoo telkens met deze hoogheilige uitspraak te spotten; en de ziele die opecht leeft, verheelt en verbijgt dit niet, maar spreekt 't uit zelfs voor God, en bidt Hem, dat hij zelf ons in 't geloof aan zijn waarheid bevestigde en doe standhouden.

„Hoor 't maar in psalm 44.“

Eerst de hoogte taal des roemst: „In God roemen wij den ganschen dag en wien Naam zullen wij loven in eeuwigheid.“ Maar dan volgt een sielroerend Sola in den zang, en dan komt de diepe klanktoon: „Maar nu hebt ge ons verstooten en te schaande gemaakt.“ „Om uwe wil worden wij den ganschen dag gedood; wij worden geacht als schapen ter slachting.“

En al komt 't bij ons niet, gelijk in Israel, tot een worsteling met het zwaard, toch komt ook in ons leven zoo telkens de pijnlijke teleurstelling, dat we op uitredding hadden gehoopt, en erop gerekend hadden, dat onze God ons nu nood en ongelukheid zou gered, en ons een heerlijken geloofstroomt zou geschonken hebben, en dat toch de uitkomst tegenslachtig ons gebod onoverhoord scheen afgeslagen, en dat onze wederpartijder, dat de wereld, dat satan ons bespoite om onze ellende, en ons als toeriep of 't flusterde: Dat hebt ge nu van uw God, op wien ge vertrouwd hadt!

Het wreedst hebben onze martelaren hier onder geleden. Ook die martelaren, hoe kon 't anders, hebben tot het laatst nog gehoopt en vertrouwd, dat ze verredding zouden vinden. Ze waren menschen van gelijke beweging als wij, die aan het leven lichten, en die bovenal benaamd werden door de vrees, dat de vervolger hen nog in hun doodstrijf belachen zou. En toch is die uitredding hun niet toegelaten. God heeft het gedood en toegeleiden, dat ze eerst in den kerker moesten versmachten, toen uit den kerker naar het schavot werden gesleurd, op dit schavot of op den brandstapel tot het gruwelijkst werden gekweld, en boven dit alles, onder die doodelijke kwellig, nog door grove spijtaal gesaad werden, om zoo den dood te moeten ingaan.

Hun is ook onder dat kwelen en sarren, en tot in hun dood toe, niet alleen geuade, maar zelfs de groote genade bewezen, dat ze niet zijn ingesloten, dat hun geloof stand hield, dat ze in hun marteldood de majesteit van hun geloof hebben doen schitteren, en nog met hun laatste ademtocht hun God en hun Heiland hebben verberijkt. Maar ookkerheid omgaf hen toch, en een donkere schaduw wierp zich toch op al wie aan zijn God vasthield en hun marteldood aaschouwde. Het tot het laatste toe nog opflakkerende geloof, dat God de Heere 't wel tot het uiterste zou laten komen, maar dan ook reddend zijn hand over ons uitstrekken, was niet in vervulling gegaan. En waar bleef dan Gods waarheid?

Bij ons gaat dit nu in 't klein. Wij worstelen niet op den brandstapel, maar in de binnen kamer. Maar toch, ook in ons kleine leven wordt bij nood en gebod uit den dood, door teleurstellende uitkomst, zoo vaak de harmonie in ons steunen op Gods beloften verbroken. En dan worstelt het ook bij ons daarin, dat we ons bang dat we op onzen God vertrouwen, kon toch niet slecht zijn; dat we in het gebod om toevlucht tot Hem namen, was toch een natuurlijke oitling van ons geloofleven. En waarom kwam dan de verhooring niet, en waarom heeft 't God dan toch behaagd ons als in „modderig slijk“ te doen verdrinken?

Doch juist die bittere tegenstelling leert het ons, hoe alleen het geloof ons uitruipt. In de beleving kunt ge niet rusten, en de ervaring kan niet de grond voor uw vertrouwen zijn, want uw beleving overstelpt u soms met vertwijfeling en de ervaring leert u zoo vaak het tegendeel van wat de hoop u voorspogdele.

Het is niet waar, dat God uit elken nood ons uitruikt. Soms geeft hij wondere, verrassende uireddingen, maar het is u zelf en anderen misleiden, zoo ge regt, dat u uw God dit altoos doet. Eer integendeel laat hij juist zijn geloofvigen keer op keer door den dood overstelpen, dat het water tot aan de lippen komt. Dat doet God om ons te beproeven, om de kracht van ons geloof te spannen, en om aan de wereld te toonen, dat we de zijnen zijn die in nood en dood aan Hem vasthouden. Het kruis hoort bij wie door het Kruis verlost is.

Maar één ding heeft de Heere onse God aan zijn getrouwen beloofd. Hij zal hen gelukkig maken, zalig maken, zalig maken voor eeuwig. In strijd en worsteling zullen we ons leven doorbrengen, en telkens zal 't schijnen, of de wereld ons den voet op den nek zet; maar het einde zal eens zijn, dat de wereld ondergaat, en dat het Koninkrijk Gods heerlijk oversteit. En dit zal eens ons aller deel zoo zijn. De martelaren juchten nu reeds sinds eeuwen in heilige weelde om den troon. En al wie, ook al werd hij geen martelaar, hier toch levenslang worsteld heeft, en eerst door den dood aan zijn lijden ont kwam, triomfeert nu reeds daarboven in glorie. Onse God is getrouw.

En als Hij dan hier op aarde u als het gekrookte riet neigen en neerbuigen laat, dan was zijn belofte, niet dat hij alle lijden u sparen, maar dat Hij in 't lijden u opbouwen zal. Dat hij, naar 't lijden is, u genade zal doen toevloeden. Dat zijn zou in uw hart zal schijnen, en dat zijn schild u tegen de giftige aanvallen van satan op uw geloof zal dekken. Zoo dekken, dat al bloeit de vijgeboom niet, en al is er geen vrucht aan den wijstok, en al heet het werk van den olijfdroom, om dat ge gelooft, nochtans van vreugde in Hem zult opspugnen, en u verheugen zult in den God uws heils.

Alleen het geloof is de zielekracht van den geloovige. Het geloof dat God waarheid is, en dien weet, dat Gods beloften ja en amen zijn. En het einde zal eens alle geloofsworsteling krouen. Want wie in dit geloof standhield, die wordt eens volkomen zalig en voor eeuwig gelukkig. En dat — niets meer, maar ook niets minder — heeft uw God u beloofd.

Zou het voor u zielebegeerte niet genoeg zijn?

Amsterdam, 26 Februari 1909.

Ook in Duitschland maakt men zich op, evenals in America, om het gedenkfeest van Calvijn's geboorte op waardiger wijze te vieren dan door bijdragen te zenden voor een monument, dat met Calvijn's geest zoo weinig overeenstemt.

De „Reformator Band“ heeft tegen 20—22 April een herdenkingsfeest van Calvijn georganiseerd, dat te Barmen zal gehouden worden. Ook hier zullen verschillende redenaars optreden, die handelen zullen over Calvijn als persoonlijkheid, over Calvijn's invloed op de Lutherische Kerk in het algemeen en 't Wuppertal in 't bijzonder, over Calvijn en Luther, over Calvijn en het Protestantisme enz.

Zouden de Gereformeerden in Nederland dan achter blijven?

Het is wel zeer te betreuren, dat de jongste Synode niet aan de Kerken verzoekt heeft, op den Zondag na 10 juli in alle gemeenten een plechtigen dankstond te houden, waarin herdacht wordt de groote weldaad Gods in Calvijn aan onze Kerken geschonken. Maar al heeft de Synode dit nelaas versuimd, toch heet niets de Kerke raden om alsnog een besluit in dien geest te nemen. Zelfs zou het zeer gewenscht zijn, om de eenparigheid te bevorderen, dat de Kerkeraden der zaak op de Classicals vergaderingen brachten en vandaar een voorstel werd doorgezonden naar de Provinciale Synoden. Deze komen toch voor het meereendeel voor Juli samen en konden dan in overleg met elkander een bepaalden Zondag voor dezen dankstond aanwijzen. Zoo zou het onwillekeurig verzuim der Generale Synode kunnen worden goed gemaakt en al onze Gereformeerde Kerken op eenzelfde Zondag dezen herdenkingsdag kunnen vieren.

Ook vernemen we, dat reeds op verschillende plaatsen er over gedacht wordt een samenkomst te houden, waarin bekende sprekers over Calvijn het woord zullen voeren. Dat we dit plan van harte toejuichen sprekt vanzelf, en we hopen, dat dit goede voorbeeld anderen tot navolging prikkelen zal. Alleen zorge men met de plannen bijtijds gereed te zijn, opdat de sprekers hun arbeid vooraf kunnen verdedelen. Indien men tot het laatste oogenblik wacht, rijdt men allicht elkaar in de wielen.

Of daarnaast ook een meer algemeene meeting zal plaats vinden, is nog onzeker. Misschien zou de Vrije Universiteit daartoe het initiatief kunnen nemen. De jaarvergadering der Vereniging voor Hooger Onderwijs, die in het begin van Juli zal gehouden worden, biedt een uitstekende gelegenheid om in brederen kring het gedenkfeest van Calvijn te vieren.

Maar naast het gesproken woord worde ook een plaats gegund aan het geschreven woord. Zeker, om Calvijn goed te leeren kennen, is in de eerste plaats noodig, dat men hem zelf leest. En Nederland mag er trotsch op zijn, dat de werken van Calvijn hier nog altoos met graagte ontvangen worden. De Institue van Calvijn wordt in menig gezin gevonden. De vertalingen van zijn uitnemende Commentaren gaan gretig van de hand. Maar hoe uitnemend dit ook zijn moge, en al eert men Calvijn het meest door hem zelf te laten spreken, toch kan het goed zijn in eenvoudige populaire geschriften de denkbeelden van Calvijn over verschillende onderwerpen in het licht te stellen, zijn persoonlijkheid te tekenen, zijn magtigen invloed op heel het kerkelijk leven van zijn tijd te doen uitkomen ten einde de betekenis van Calvijn beter te doen verstaan.

Daarbij vergeet men ook het opkomend geslacht niet. Onse kinderen op school moeten van Calvijn hooren. De gedenktag van zijn geboorte moet ook voor hen een dag van blijvende betekenis worden. Gemakkelijk is deze taak zeker niet, maar het leven van Calvijn dat heroisch-romantische mist, dat Luther's leven zoo aantrekkelijk maakt. Maar dit mag ons niet afschrikken. Een goed populair schrijver weet ook in het leven van Calvijn nog wel trekken te

vinden die het kinderhart belang inboezemen.

Het liefst zagen we, dat bij dit alles sekere centrale leiding gegeven werd. De personen daarvoor zijn zeker niet moeilijk te vinden. Indien ergens, dan zijn er in Nederland mannen die Calvijn kennen, uit zijn beginselen leven en zijn werk hoog houden. Moge daarom spoedig een commissie optreden, die voor het Calvinistische Nederland een program ontwerpt, waardoor op een wijze, Calvijn waardig, aan zijn gedachtenis hulde wordt gebracht.

Onder den titel *Bibliotheca Reformatoria*

Nederlandia geven de heeren Dr. S. Cramer, hoogleraar aan de Universiteit te Amsterdam en aan het Doopsgezind Seminarium, en Dr. F. Pijper, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, een verzameling geschriften uit den tijd der Hervorming in de Nederlanden uit, die zeldzaam zijn geworden, slechts hier en daar in een bibliotheek verscholen liggen, en daarom moeilijk te bereiken zijn. Van deze bibliotheek is thans reeds het vijfde deel verschenen, dat ook onze redactie ter recensie werd toegezonden.

De verschijning van deze Bibliotheca Reformatoria is ook door ons aanvankelijk met blijdschap begroet. In het „Woord vooraf“ dat de hoogleraar Pijper voor het eerste deel schreef, gaf hij als doel der uitgave op, vooreerst, dat men zoodoende een aantal zeldzame boeken en boekjes uit de zestiende eeuw, welke van groot belang zijn voor de geschiedenis der Hervorming in de Nederlanden, voor den ondergang behoeden wilde. Ten tweede wilde men door die uitgave op ruime schaal bouwstoffen verschaffen aan de beoefenaren der historie. En in de derde plaats hoopte men door deze herdrukken een dienst te bewijzen aan velen, die pijstellen op godsdienstige lectuur, die stichting zoeken en verkwikking des geestes.

Metterdaad deed het opzet van deze uitgave veel goeds verwachten. Al sijn Prof. Pijper en Cramer geen geesteskinderen van het heldendagelicht onzer martelaren, toch konden ze daarom, met historische objectiviteit, ons uit den schat onzer vaderen menig kostbaar gedenkstuk teruggeven. Welke uiteenemende diensten hebben de uitgevers van het Corpus Reformatum in Duitschland, niet aan de kennis van Calvijn's werken, doch hun prachtige uitgave van Calvijn's werken en brieven. Wat danken we in ons land niet aan de Marxvereeniging, die ons niet alleen de acta onzer Nationale Synoden, maar ook zoo menig belangrijk stuk uit onze kerkelijke archieven in deze uitgave nog zoo goed als geheel wat we zouden willen noemen het Gereformeerde element. Deel I gaf polemische geschriften der Hervormingsg. zinden, waarbij althans voor een werk van Maarten Micron plaats werd ingeruimd; Deel II geeft een herdruk van het *Doopsgezinde Martelaarsboek*; Deel III geeft de oudste roomsche bestrijders van Luther; Deel IV leerstellingen en stichtelijke geschriften van Johannes Anastasius, den bestrijder der praedestinatatie op wien de Remonstranten zich bij voorkeur beriepen, en Deel V brengt ons weer Nederlandse *Anabaptista*, waarin werkjes van Hendrik Roll, Melchior Hoffman, Adam Pastor e.a. worden afgedrukt.

Oagetwijfeld moet aan de keurige wijze van uitgave huide gebracht. Aan elk herdrukt werk gaat vooraf een inleiding, die tot in de kleinste bijzonderheden meedeelt alles wat omtrent dit werk en den schrijver bekend is, en de tekst zelf is met belangrijke aantekeningen voorzien. Ook ontkenen we allerminst, dat in de hier verzamelde stof gegevens schuilen, die voor de rechte kennis van het tijdvak der Hervorming van belang zijn. Er waren in ons kerkelijk leven in de 16e eeuw allerlei stroomingen, en een goed historischschrijver zal ook met deze stroomingen rekening houden, al zal hij niet aan elk hunner gelijke betekenis toekennen. Om tot juist perspectief te komen, zal hij aanwijzen, waar de hoofdstroom loopt en daaraan de meeste aandacht schenken, om daarnaast ook een plaats toe te kennen aan de evenstroomingen. Maar van zulk een perspectief is hier geen sprake, of nog beter gezegd, het perspectief is er, maar zoo dat het geheele beeld valscht wordt. Wie den grooten strijd van onse Vaders tegen de Roomsche Kerk uit hun schriftelijke nalatenschap wil leeren kennen, heeft in de eerste plaats te rekenen met mannen als Guido de Bès, Herman Modet, Petrus Dathen, Marx van St. Aldegonde, a Lasco, Maarten Micron, die hun stempel op het kerkelijk leven gezet hebben en wier werken ook nu nog geestelijk voedsel voor ons geslacht bieden kunnen. Maar voor de hoogleraren Pijper en Cramer schijnt de „grote strijd onse vaders“ te zijn afgespeeld door mannen, waarvan ze zelf slag op slag komen betuigen, dat ze behoorden tot een „middening“, die noch Protestantisch noch Roomsch was; door Anabaptisten als Hendrik Roll en Melchior Hoffman en door anti-calvinisten als Anastasius Veluanus. Over het achtigheid en opbouwend karakter van deze geschriften zullen we het beste doen met het zwijgen te bewaren. Wie het laatste deel van deze Anabaptista door-

worsteld heeft, zal waarlijk niet beweren, dat hij daardoor geestelijk verrijkt is. Eer sal het hem duidelijk worden, waarom onse vaders, zoodra betere godsdienstige lectuur in de geschriften van Bullinger, Calvijn e.a. hun geboden werd, zich van deze anabaptistische droomerijen en breedsprakigheden hebben afgekeerd en naar degelijker en gezonder voedsel gegrepen hebben.

We hopen, dat de hoogleraren, die dezen arbeid ter hand hebben genomen, in de volgende deelen met deze bezwaren rekening zullen houden. Tot dusver was deze bibliotheek grootendeels een bibliotheca hereticorum; het gaf een beeld van allerlei uitwassen en halfachtigheden, die het tijdvak der Reformatie ontstonden, maar die niets bijdragen tot de beantwoording van de vraag, hoe de Kerk in Nederland tot Reformatie is gekomen. Juist daardoor dreigt de uitgave het omgekeerde te doen van wat de uitgevers bedoelen. Ze leidt ons niet in de religieuze en kerkelijke wereld van ons voorgelicht in, maar doet juist door deze eenzijdige bearbeiding een geheel valsche voorstelling van het verleden ontstaan. Naast het Martelaarsboek der Doopsgezinden, dat gemakkelijk genoeg te krijgen is op elke autie, komt even goed een plaats toe aan het Martelaarsboek van onzen Van Haamstede. Van oneindig meer belang dan de geschriften van Roll en Hoffman, wier leven geheel in Duitschland afspeelt, zijn de Christelijke Ordonnancien van Micron, die op ons kerkelijk leven zulk een grooten invloed hebben uitgeoefend. Natuurlijk denken we er niet aan, beide hoogleraren te beschuldigen van opzettelijk de werken der Gereformeerden te hebben willen uitsluiten. Alleen blijkt ook hier weer, hoe moeilijk het is zich van vooroordeelen los te maken. Noch Prof. Pijper noch Prof. Cramer voelen zich aan het Calvinisme verwant. Hun belangstelling wordt daardoor veel meer getrokken tot het niet-gereformeerde, dan tot het Gereformeerde element in de dagen der Reformatie. En hun bibliotheca reformatoria dreigt daardoor in plaats van een nationaal monument voor ons voorgelicht, een verzameling van allerlei historische curiosia te worden, die alleen voor den historicus van eenig belang zijn.

Het Centraal Bureau voor Weldadigheid heeft dezer dagen een circulaire uitgevaardigd, waaraan we gaarne ook hier een plaats verleen.

Nu het Centraal Bureau van Weldadigheid met zijn voorbereidende werkzaamheden zoover is gevorderd, dat het binnen enkele dagen met zijn eigenlijken arbeid — het doen houden van collecten voor aangesloten vereenigingen — eenen aanvang kan maken, heeft het Bestuur gemeend nog eens kort en zakelijk doel en werk wijze te moeten uiteenzetten. Het acht zich laar toe te meer groepen, aangesloten het steeds olijkt, dat daaromtoet nog zeer vage en verreerde opvattingen bestaan.

Het Bureau stelt zich ten doel: het geldelijk steunen van Christelijken arbeid beter te regelen en daartoe de bestaande kostbare en ondoelmatige wijze van collecteren te vervangen door een georganiseerd stelsel van inzameling, of n.a.w. het tegengaan van bestaande misbruiken bij het houden van collecten en dit werk op goedkoopere wijze te doen plaats hebben dan tegenwoordig, waardoor een hooger percentage aan de giften het bestaande doel zal bereiken dan nu dikwijls het geval is.

Daartoe heeft het Bureau het geheele land roomselijk benoorden de Maas in districten verdeeld. In die districten is het geslaagd telkens een persoon te vinden, die zich met het correspondentie wil belasten en zich bereid zeet verklaard de daaraan verbonden werkzaamheden, uit sympathie voor het doel, belangloos of tegen een geringe vergoeding te willen verrichten.

Naar gelang van de uitgetrektheid heeft het Bureau in die districten een of meer collectanten aangesteld.

Vraagt nu een aangesloten vereeniging het houden een collecte aan, dan wordt deze georganiseerd, nadat de noodzakelijkheid daarvan oedubbelzinnig is gebleken. De gevers en geletters zullen er derhalve op aan kunnen, dat de gegrondheid der collecte onderzocht is en dat de gelden voor het bestemde doel aangewend zullen worden.

Voor zulk een vereeniging wordt niet over het geheele land gelijkijldig gewerkt. Om dit met een voorbeeld duidelijk te maken, zal voor vereeniging A. gecollecteerd worden bijv. in district I en II. Terzelfder tijd voor vereeniging B. bijv. in district X en XV. De opgehaalde gelden worden gezonden aan het Bureau, en olijkt dat de aangevraagde som niet is bijgevoerd, dan wordt voor diezelfde vereeniging A. nogmaals gecollecteerd, maar nu bijv. in district XXX, L en LXV. Zoodoende zal er dus tereizder tijd in verschillende districten, voor verschillende doeleinden geld ingezameld worden.

Duidelijkheidshalve volgen hier enkele verschillen tusschen de bestaande wijze van collecteren en de welke het Bureau zich voorstelt te volgen, benevens de voordelen voortspruitende uit het laatste genoemde stelsel.

Waar tot nu toe een vereeniging, die in financiële moeilijkheden verkeerde, genoodzaakt was een eigen collectant uit te zenden, zal thans voor zoodanige aangesloten vereeniging gewerkt worden door collectanten, vanwege het Bureau aangesteld. Gevolg daarvan is, dat voor die vereeniging de noodzakelijke hoogte reizen en verblijfskosten, gidsloopen enz. vervallen.

meer geïsoleerde, thans door collectanten min der bezochte plaatsen.

Ten slotte moet, al is het reeds uit het voorgaande af te leiden, worden uit den weg geruimd het bestaande misverstand n.l. dat het C. B. v. W. eenmaal in het jaar een groote collecte zou doen houden, waarvan het de opbrengst naar eigen inzicht en goeddunken onder de aangesloten vereenigingen zou verdeelen. Verre van dien: Het voor een bepaalde vereeniging geveene komt, onder afstrik van een door het Bestuur te bepalen percentage, ter bestuiging der noodzakelijke kosten, aan het doel ten goede, en aangezien dit percentage zeer laag kan zijn door de goedkoopere wijze van werken, zullen de geveene gelden meer dan tot daaverte het doel, waarvoor zij geveene zijn, bereiken.

Het Bestuur hoopt op aller medewerking, want alleen bij krachtigen steun van velen, vooral van de zijde der kerken, zal verwezenlijkt kunnen worden de verwachting die men van de oprichting van het C. B. v. W. voor den bloei van v. christelijken arbeid heeft.

Het Bestuur:

J. E. N. B. JON SCHIMMELPENNING VAN DER OYE
VAN HORVELAKEN, Voorzitter.
Jhr. Mr. L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK,
Vice Voorzitter.
Mr. Dr. F. A. C. Graaf VAN LINDEN VAN
SANDENBURG, Secretaris.
G. H. L. BARON VAN BORTZELAAR,
Dhr. A. KUYPER.
Jhr. Mr. A. F. DE SA VOIRIN LOHMANN.
Mr. W. TH. GROTHE VAN SCHIELACH.
Mr. M. P. TH. MASHEN A. THUISSEK VAN DER
HOE VAN SLOCHTEREN.
Mr. J. J. DE WAAL MALAFUT.

Directeur: Jhr. Mr. P. H. HOOFT GRAAFLAND.

Treestafel.

1. T. BOR v. d. m. te DOKKUM. *Korte Lijnen uit de Kerkgeschiedenis*. Tweede herziene druk. Groningen. Firms Jan Haan — 1909.

Dit boekje, waarvan voor enkele weken een tweede druk verscheen, dankt zijn ontstaan aan een tot Ds. Bos gericht verzoek een reeks artikelen, door hem aan de Groninger *Kerkbode* geleverd, afzonderlijk uit te geven. In die artikelen had Ds. Bos getracht een overzicht van de Kerkgeschiedenis te geven en men wilde dat overzicht ook in boekvorm hebben. Onder den titel: *Korte Lijnen uit de Kerkgeschiedenis* is toen een herdruk dier artikelen in de wereld gekomen.

Uit het Voorwoord bij den eersten druk blijkt, dat met *Korte Lijnen* eigenlijk *Vaste Lijnen* is bedoeld, daar toch lees ik: „Wat wij aanbeiden, is niets meer dan een kort overzicht. Alleen hebben wij beproefd, ioplats van losse schetsen en verhalen, vaste lijnen te trekken, die den lezer in staat stellen, uit elke periode of tijdvak der Kerkgeschiedenis het voornaamste achternevolgens te leeren kennen.“

„Vaste lijnen trekken“ — zal, als ik het wel begrip, hier zooveel moeten betekenen als dat men in de beschrijving van de geschiedenis de aandacht vestigt op het wezenlijke en het voornaamste; niet op het bijkomstige of minderwaardige.

Dit vaste lijnen trekken stelt echter aan den historograaf geen geringe eischen en ik kan mij dan ook begrijpen, dat de heer Bos liever niet veel zeggende „Korte Lijnen“ dan het zooveel zeggende „Vaste Lijnen“ tot licht koos. Dat het den geachten schrijver metterdaad gelukt is voor ieder tijdvak en onderlijfsdijk de vaste lijnen te trekken zal hij zelf dan ook zeker allerminst beweren. Zoo, om iets te noemen, kunnen *Het verdor in de Kerk* of *de regelingen van eigen aangelegenheden* toch moeilijk als „vaste lijnen“ voor de eerste periode (van het Pinksterfeest tot Constantijn) worden beschouwd en zal voor het eerste tijdvak der middeleeuwen (van Gregorius den Groote tot Gregorius VII) *uitwendige aangelegenheden* al evenmin op dien naam aanspraak kunnen maken.

Ook is de schrijver niet altijd gelukkig in het onder woorden brengen van zijn gedachten. In het eerste tijdvak der „nieuwe geschiedenis“ (van de Hervorming tot den vrede van Munster) wordt als een der „vaste lijnen“ een veld: *De uitwassen of scheuringen in de Kerken der Hervorming*. Dat „uitwassen“ (?) de Kerken der Hervorming? biedt geen heel duidelijke gedachte aan en ook de uitdrukking zelf is niet bepaald fraai. Tot een zelfde categorie van min geluklijke uitdrukkingen wil het mij toeschijnen, dat ook meden gebracht: de „belovende en bezielende kracht“ (p. 10); „twisfelend scepticisme“ (p. 15); „in schijn een lichaam hebben“ voor een schijplucham hebben, op p. 19, waar verklaard wordt wat *Doctime* is; net „goddelijke vermenscheiliken“ voor „de vermenscheiliken van God“; op p. 34, waar verklaard wordt wat *Anthropomorfisme* is; een „mooster van geleerdheid“ (p. 109) ter kenmerkings van onzen ERASMUS. Belovende categorie ware nog verder aan te vullen. Ik wils alleen nog maar op dat, in den prectoon aanvangend, in het sonderlinge zich verloopend, sinnetje van p. 10, „Laat ons, bij de bespreking van dit tijdvak, antereenvolgens de aandacht vestigen op een verlat onderwerpen, die heel het tijdvak door de aandacht trekken.“

Maar behalve op vele min gelukkige uitdrukkingen suite ik bij de lezing ook op enkele onjuistheden. Zoo op p. 195 waar van BACON niets meer of minder veruut wordt, dan in bij Fogeland „den natuurdienst invoerd“. Of op p. 213: „En toen de critiek — vooral de Tubinger — de echeit der Heilige Schrift betwiste op zoogenaamde wetenschappelijke gronden, bij vergelijking der verscillende handschriften.“

Met dat al is dit boekje niet onoverdenstelijk. Het biedt metterdaad een overzicht van de Kerkgeschiedenis. De Schoolraad heeft het zelf aubewen als studieboek voor het na examen.

a. O. G. STERREBUUR Hoofd der Arentschool te Rotterdam. *Inzinde en de Zending*. Een leesboek voor huis en school. Tweede, herziene druk. Rotterdam. J. M. Bredes. 1908. Een, vooral nu het in zijn tweede, nieuwe druk versijnt, aanbevelingswaardig werkje. Het sijn korte, prettig geschreven scheidsjes, maar zoo gerangschikt, dat zij bij het aardigkundige onderwijs van onse kolonien, kunnen gebruikt worden om aan de kinderen het voornaamste van de Zending te leeren. Een soot inleiding gaat vooraf. Dan wordt gescheit het werk der Zending op Java, Borneo, Samatra, Nias en de Batoe-eilanden, Celebes, de Sanggi en Talaut eilanden, de kleine Sonda-eilanden, de Molukken, Nieuw-Guinea en Sarinam.

Ook aan de Zending onser Gereformeerde kerken wordt de noodige aandacht gewijd. Deze druk is daartoe zelf verrijkt met twee nieuwe hoofdstukken: „Het Petronella-hospitaal“ en

S'eds Voor
beeldt over
van Jans ge
meeds kerk
la „Siedes
proken de
bruikbaar
niet welig
die er in v
schrijver e
werk in 6
jaarallen.
Met den
„Moge dit e
hefte voor e
werk der Ze
der kinderen
3 Osmen
Naar het
Riviere en
Deze heb
der Fransc
Franche af
den aan het
rouw bleef
toen het ong
een nauwere
schen Room
verschillen v
gemeen was.
Als een s
ware Christe
hoog adellij
ziel de adel
van het b
Aldus de
door hem g
een Nederlan
Dess Ned
in Exclut in
bekend doort
werd opgevo
Wie haar
zal haar zeke
van de sim
wel uitgevoe
schijnt, gaar
4 De uit
zond ons A
werk over C
so aflevering
en 11—20 on
spreken.

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i
bespreking v
sich dat bij
baart, deden
de joegeling
grondslag op
het Nederland
vereenigingen.
Dat wordt o
erkend en als
samenwerking
— waartussc
houding heers
Het zou d
over één kan
welke in het
Tsch geeft e
te denken, d
Nederlandsch
uit ondersta

De
NEDERLAND

Gelijk wij i